

Tekst 2 Geen herinnering aan

(1) Mensen herinneren zich vaak maar weinig van gesprekken. Uit recent wetenschappelijk onderzoek blijkt dat het menselijk geheugen grillig werkt bij het registreren van gesprekken. Op verschillende plaatsen in de wereld storten onderzoekers zich op dit onderwerp, en om goede redenen. Dit soort onderzoek is relevant. Het doet ertoe te weten wat een getuige in de rechtbank waard is, of een patiënt zich het slechtnieuwsgesprek met een arts goed herinnert en of landen het eens zijn over een diplomatieke bespreking. Geeft de herinnering aan een gesprek echt weer wat er is gezegd? En hoe stellig zijn we over wat er in werkelijkheid helemaal níét werd gezegd?

(2) Hoe grillig en onbetrouwbaar het geheugen voor gesprekken is, blijkt onder meer uit het werk van Sarah Brown-Schmidt, cognitief psycholoog aan de Vanderbilt-universiteit in

Nashville. Ze is een deskundige op het gebied van taal in gesprekken en ontwikkelde en publiceerde een aantal veelgebruikte methoden om te meten wat mensen zich herinneren van gesprekken. Een daarvan is proefpersonen na een gesprek achter een computer zetten en hen laten opschrijven wat ze zich herinneren. De onderzoekers testen dit met verschillende tussenpozen. Wat en hoeveel weten de proefpersonen kort na het gesprek nog en hoeveel nog na een aantal dagen?

(3) De resultaten van Brown-Schmidt en haar collega's zijn volgens de onderzoeker ontluisterend. "Na een korte pauze herinneren proefpersonen zich minder dan 20 procent van de oorspronkelijke informatie uit het gesprek. Na een paar dagen is dat percentage zelfs teruggelopen tot zo'n 6 procent. Op dat moment herinneren ze zich alleen nog de kern van het gesprek."

(4) Proefpersonen herinneren zich concrete dingen uit een gesprek beter dan abstracte begrippen. De beste weergave van het gesprek ontstaat wanneer ze het gesprek vrijuit mogen navertellen, dus zonder dat er vragen aan hen worden gesteld. Details die dan worden verteld, blijken vaak te kloppen. Onverwachte en opvallende feiten uit een gesprek worden beter onthouden dan alledaagse. Brown-Schmidt: "We denken goed te weten wat er is gezegd, maar in feite onthouden we alleen de kern."

(5) Brown-Schmidt constateert nog meer opmerkelijks: "Mensen hebben zelfs 'valse' herinneringen aan gesprekken. Ze noemen de antwoorden die ze vooraf van hun gesprekspartner hadden verwacht, ook als diegene die uiteindelijk nooit heeft gegeven."

(6) Brown-Schmidt en haar collega's onderzochten ook of gesprekspartners achteraf nog weten wie wat heeft gezegd. Wij blijken ons beter te herinneren wat we tijdens een gesprek zelf hebben gezegd dan wat onze gesprekspartner vertelde. Maar stellen wij de ander expliciet een vraag, dan herinneren we ons dát antwoord weer beter dan het antwoord op een vraag die een ander aan ons heeft gesteld. Voeren we een gesprek met meerdere mensen, dan blijken we ons een opmerkelijk detail wel te herinneren, maar achteraf vaak niet meer te weten wie dat precies zei. Dat is ideaal voor wie nepnieuws wil verspreiden. We weten niet waar we het vandaan hebben, maar wel dat het opmerkelijk was. Als de feiten daarna nog getoetst worden, is het allang te laat.

(7) Mensen, is de conclusie, zijn ronduit slecht in het woordelijk

onthouden van gesprekken. Maar is dat een gegeven of zijn er misschien toch dingen die we kunnen doen om gesprekken preciezer te onthouden? Afgezien dan natuurlijk van een opname maken of een notulist aanwijzen.

(8) Elk gesprek bestaat uit woorden. Dus is een logische vraag hoe goed mensen woorden onthouden en welke factoren daarbij een rol spelen. Aan het Max Planck Instituut in Nijmegen onderzocht psycholinguïst¹⁾ Eirini Zormpa hoe mensen onder verschillende omstandigheden op woorden komen, en in hoeverre ze die vervolgens ook onthouden.

(9) Dat leidt tot fascinerende experimenten. Zormpa begint met proefpersonen op een beeldscherm een reeks plaatjes te laten zien. Deels zijn die plaatjes voorzien van een geschreven woord, deels niet; bij de 'woordloze' moeten proefpersonen dat zelf bedenken: 'sinaasappel'; 'nietmachine'. De zelfbedachte woorden blijken ze zich achteraf beter te herinneren dan de gegeven woorden. Dit heet onder spreektaalonderzoekers het 'generation effect', afgeleid van het zelf 'genereren', oftewel 'voortbrengen'.

(10) In een ander experiment met zulke plaatjes moeten proefpersonen een deel van de afbeeldingen zwijgend bekijken, bij de overige moeten ze hardop melden wat ze zien. Twintig minuten na beëindiging van deze ronde laat de onderzoeker haar proefpersonen opnieuw afbeeldingen zien: zowel nieuwe als plaatjes uit de eerste ronde. Ze moeten eruit pikken welke ze al eerder hebben gezien. Zormpa constateert dat mensen plaatjes die ze hardop hebben benoemd zich

145 achteraf beter herinneren dan die ze
hebben gezien zonder iets te zeggen.
Dit wordt het 'production effect'
genoemd, afgeleid van 'produceren'.
(11) In een derde experiment laat
150 Zormpa twee mensen een gesprek
voeren, dat wordt gefilmd. Die
opname wordt bekeken door een
derde persoon, een toeschouwer, die
vervolgens wordt getest op wat hij
155 zich er daarna nog van kan
herinneren. Die toeschouwer blijkt
antwoorden die zijn langsgekomen in
het bekeken gesprek veelal beter te
hebben onthouden dan de
160 willekeurige vragen. Dit heet het
'focus effect': we onthouden
antwoorden beter dan vragen.
(12) Dat sluit allemaal naadloos aan
bij wat Sarah Brown-Schmidt in haar
165 onderzoeken vindt: we weten het
beste wat we in gesprekken zélf
bedenken en zeggen. Verder horen
we in andermans gesprekken

antwoorden beter dan vragen. De
170 rest van een gesprek of discussie
vergeten we verrassend snel weer.
(13) De vraag is wel of je dit soort
laboratoriumonderzoek naar de
praktijk kunt vertalen, stelt Katinka
175 Dijkstra, hoogleraar brein en cognitie
aan de Erasmus Universiteit
Rotterdam, die zelf niet bij deze
onderzoeken betrokken is. "Maar je
zult inderdaad in het lab moeten
180 beginnen om aan degelijke basis-
kennis te komen."
(14) De conclusies van de onder-
zoeken vindt Dijkstra maatschappelijk
hoe dan ook relevant. "Dat we letter-
185 lijke bewoordingen niet onthouden, is
meestal niet eens zo heel erg.
Belangrijk is dat duidelijk wordt dat
mensen zich van nature de kern van
wat is gezegd wél herinneren. En het
190 is goed je te realiseren dat ze
bronnen slecht onthouden."

Mieke Zijlmans, de Volkskrant, 6 mei 2023

noot 1 psycholinguïst: wetenschapper die zich bezighoudt met de manier waarop taal in het
geheugen is opgeslagen en georganiseerd